

Лекція 2. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток світової економіки

1. Поняття ТНК.
2. Позитивні та негативні риси транснаціоналізації економіки.
3. Роль ТНК в розвитку економічної системи України.

Питання 1.

Процес глокалізації проявляється в міжнародній стратегії бізнесу, перш за все ТНК в зв'язку з тим, що саме вони виступають найбільш впливовими суб'єктами, стимулюючими процес глобалізації.

Існує багато підходів до тлумачення поняття «транснаціональна корпорація».

Транснаціональна корпорація, або ТНК – це корпорація, яка здійснює міжнародне виробництво промислових продуктів на основі прямих іноземних інвестицій та має прямий контроль над своїми закордонними філіями. Філії ТНК організують виробництво продукції або надання послуг в відповідно до глобальної стратегії материнської компанії (Вікіпедія).

За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), **транснаціональні корпорації (ТНК)** – це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів».

ТНК – це фірма, яка володіє виробничими, торговельними та іншими активами в кількох країнах, що забезпечують їй прибуток.

Транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах із метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, своєю чергою, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу.

ТНК створює систему міжнародного виробництва, розподілену між кількома країнами, але контрольовану з одного центру – материнської компанії.

За існуючою методологією ЮНКТАД, до ТНК належать ті міжнародні фірми, показники діяльності яких задовольняють наступними двома критеріями:

- наявність материнської компанії і підрозділів за кордоном не менше ніж у 2 країнах світу. Закордонні підрозділи можуть засновуватися компанією на основі прямих іноземних інвестицій через створення виробничих потужностей або через злиття та поглинання інших підприємств;
- контроль активів закордонних підрозділів – передбачає, що частка акціонерного капіталу в дочірньому підприємстві, що належить материнській компанії в іншій країні, становить 10% або більше.

ТНК часто діляться на три великі групи:

Горизонтально інтегровані ТНК – керують підрозділами, розташованими в різних країнах, що виробляють однакові або подібні товари.

Вертикально інтегровані ТНК – керують підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах.

Роздільні ТНК – керують підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не об'єднані.

Отже, під поняттям «**транснаціональна корпорація**» слід розуміти сучасну форму міжнародної корпорації, що володіє зарубіжними активами, які отримані на основі прямих іноземних інвестицій, здійснює спільну політику контролю закордонних комплексів виробництва та розподілу продукції з єдиного центру материнської компанії з країни базування, функціонує на принципах корпоративної власності і суттєво впливає на визначену економічну сферу принаймні декількох країн світу.

На практиці виділяють низку характерних ознак, за якими в сучасних умовах розпізнають ТНК: річний оборот становить більше \$1 млрд.; філії/дочірні компанії знаходяться не менш як у двох країнах світу; частка закордонних активів становить 25–30% у загальній їх вартості; 1/5–1/3 загального обороту компанії походить із зовнішніх ринків.

Основні якісні ознаки ТНК:

- а) особливості реалізації: компанія реалізує значну частину своєї продукції за кордоном, тим самим помітно впливаючи на світовий ринок;
- б) особливості розміщення виробництва: у зарубіжних країнах знаходяться деякі дочірні підприємства та філії ТНК;
- в) особливості прав власності: власники даної компанії є резидентами (громадянами) різних країн.

Питання 2.

Підтримуючи оборот капіталів, людей і технологій, ТНК значною мірою сприяють економічному зростанню і розвитку приймаючих національних економік.

Роль транснаціональних корпорацій у сприянні глобалізації визначається у виконанні ними таких функцій:

- 1) переміщення фінансового капіталу, матеріальних ресурсів та технологій з одних країн в інші;
- 2) включення приймаючої країни у світову економіку та міжнародний поділ праці;
- 3) інтенсифікація пошуку можливостей діалогу та механізмів співробітництва;
- 4) розширення інноваційної діяльності та якісного розвитку виробництва в країнах світу;
- 5) формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць.

Позитивний вплив діяльності ТНК на економіку приймаючої країни проявляється у:

- організації виробництва в приймаючій країні замість імпортованої продукції;
- підвищенні конкурентоспроможності економіки приймаючої країни;
- створенні додаткових робочих місць;
- пожвавленні внутрішньої торгівлі і конкуренції;
- впровадженні інновацій і випуску нових видів продукції;
- сприянні модернізації капіталоемних виробництв;
- підвищення культури ведення бізнесу та споживання товарів і послуг згідно з міжнародними стандартами;
- покращенні загального рівня корпоративного управління та ін.

Виділяють наступні загрози національній економічній безпеці від діяльності ТНК:

1) кінцева мета діяльності ТНК – максимізація прибутку, тому можлива ситуація, коли досягнення цієї мети приведе до негативних економічних і соціальних наслідків всередині країни, виснаження природних ресурсів;

2) іноземні інвестори найчастіше захоплюють перспективні і більш розвинуті напрями діяльності приймаючих країн і можуть нав'язувати вітчизняним підприємствам застарілі і екологічно небезпечні технології;

3) під час кризових явищ іноземні підприємства забирають капітали із приймаючої країни і спрямовують їх у країну базування, щоб там стабілізувати ситуацію.

4) ті корпорації, чією метою є завоювання внутрішнього ринку країни, нарощують імпорт і сприяють витісненню місцевих товарів і компаній;

5) посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника;

6) вплив ТНК на економічну владу країни.

Глобалізаційні ефекти все більше стикаються з локальними чинниками, що змушують процес глобалізації видозмінюватися, модифікуватися. Чим

сильніше процес глобалізації, тим більш затребуваною стає локальна специфіка, яка, впливаючи на процес глобалізації, трансформує його, перетворює на процес глокалізації.

Глокалізація як сучасна форма і компромісний варіант між глобалізацією та основними її представниками – транснаціональними корпораціями – та антиглобалізмом (регіоналістами) має здатність пристосовувати виробництво та споживання універсальних товарів до специфіки локального ринку. Деякі ТНК пропагують глокалізацію або як стратегію, яка передбачає створення нових виробництв у регіонах, або як тактику на підлаштування під потреби покупців і смаки споживачів.

Економічна діяльність транснаціональних корпорацій знаходить певну специфіку в різних локальних контекстах, що виражається в адаптації продукції до національних ринків, до специфіки реклами і до методики просування товару.

Питання 3.

Україна є привабливою для діяльності ТНК. Так, глобальними компаніями привабливими визначено такі сектори економіки регіонів України:

– виробництво тютюнових виробів: ТНК Japan Tabacco International, Imperial Tabacco Group, Philip Morris, В.А.Т.;

– пиво, безалкогольні напої: ТНК Coca-Cola, Pepsi, (викуп «Сандори»), Orangina Group (викуп «Росинки»), Carlsberg (Данія), Anheuser-Busch InBev (Бельгія і Туреччина);

– переробка олійних та зернових культур: компанії Bunge (викуп елеваторів, контроль над експортом зерна; ТМ «Олейна», тощо);

– переробка молока: ТНК Groupe Lactalis (Франція), Bel Group (Франція, бренд «Шостка»), Danone (Франція);

– виробництво кондитерських виробів (шоколаду) та концентрованих харчових продуктів: ТНК Nestle (ТМ «Світоч», «Горчин-продукт», «Крафт Фудз» США (ТМ «Корона», «Монделіс Україна») та ін.;

– виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії: ТНК Procter&Gamble (США), Unilever (Нідерланди, Великобританія).

Топ-20 ТНК за виручкою в Україні за 2019 рік, млрд. грн.

1. ArcelorMittal 62,41 ГМК: виробництво сталі та прокату.
2. Philip Morris 37,3 Дистрибуція: продаж тютюнових виробів.
3. Alfred C. Topfer 23,14 АПК: торгівля зерном.
4. Bunge 23,01 АПК: торгівля зерном та кормами.
- 5 METRO Group 19,78 Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети.
6. Cargill 18,41 АПК: експорт зернових.
- 7 British American Tobacco 18,04 Виробництво та реалізація цигарок.
- 8 Vodafone 15,01 Надання послуг зв'язку.
- 9 Samsung 14,58 Дистрибуція: реалізація електроніки.
- 10 Japan Tobacco International, JTI 14,31 Виробництво та реалізація цигарок.
- 11 Auchan 14,19 Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети.
- 12 Toyota Group 12.78 Дистрибуція: реалізація легкових автомобілів.
- 13 COFCO International 12,76 АПК: експорт зернових.
- 14 Glencor 12.61 АПК: експорт зернових.
- 15 Nestle 10.64 Виробництво продуктів харчування.
- 16 PepsiCo 10,4 Виробництво безалкогольних напоїв та соків.
- 17 Louis Dreyfus 8,97 АПК: експорт зернових.
- 18 Syngenta 8,47 АПК: виробництво зернових та бобових.
- 19 Carlsberg Group 8,22 Виробництво пива.
- 20 Eram 8,11 IT: розробка програмного забезпечення.

В Україні ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи: компанії, що з певних причин не мають конкурентів на вітчизняному ринку (наприклад, McDonald's, Procter & Gamble або тютюнові компанії), і корпорації, чий інтереси прямо або опосередковано стосуються багатьох українських підприємств та мають вітчизняних фірм конкурентів (виробники пивної та безалкогольної продукції, такі як «Кока-кола» і Sun Interbrew, виробники харчової продукції та агропромислові холдинги).

У ТНК викликає особливу зацікавленість ті галузі української економіки, в яких немає жорсткої конкуренції, а конкурентні переваги національних компаній не яскраво виражено. Аналізуючи діяльність ТНК в Україні за видами діяльності, потрібно відзначити, що більша частина цих підприємств зосереджена в галузі торгівлі та ремонту, агропромисловому комплексі та харчовій галузі, в переробній промисловості, в операціях із нерухомістю, будівництві. Очевидно, що транснаціональні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують на торгівлю, тобто в ту сферу, яка дозволяє швидко отримувати високі прибутки.

Вплив діяльності ТНК на розвиток конкурентного середовища України є подвійним: з одного боку – позитивний (місцеві операції ТНК підвищують конкуренцію на ринках унаслідок продуктової диференціації, активної реклами, впровадження нових продуктів на базі інноваційного потенціалу корпорацій; створюються додаткові робочі місця тощо). ТНК спонукають українські підприємства до впровадження нових маркетингових стратегій та інновацій у виробництво, поліпшення інфраструктури та шляхів збуту продукції, підвищення кваліфікації робочих кадрів.

З іншого боку, вплив ТНК має негативний характер (національні підприємства не можуть конкурувати з великими ТНК, що призводить до порушення в розподілі монополій та їхніх конкурентних сил; виходячи на новий ринок, ТНК створюють нові робочі місця, але намагаються скоротити витрати на оплату зарплати працівникам, ігнорування соціальних та

інфраструктурних програм тощо, що негативно позначається як на конкуренції, так і на економічному розвитку в цілому).

Таблиця 3

Позитивні та негативні риси транснаціоналізації в розвитку сучасної національної економічної системи України

Позитивні риси	Негативні риси
Міжнародна спеціалізація на базі взаємопроникнення капіталу	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника
Формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць (кластерів)	Поступова руйнація національного економічного державного суверенітету - поява наднаціональних економічних утворень - ТНК
Вирівнювання національних відтворювальних виробничих структур	Річке зростання транскордонного злиття і поглинання вітчизняних компаній
Свобода пересування факторів виробництва, товарів	Розташування на території держави трудомістких, енергоємних та матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв
Доступ до більш якісних і дешевих ресурсів	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово розвинуті країни
Розвиток науково-технічної сфери	Уникнення оподаткування прибутку
Розширення інноваційної діяльності	Розподіл фінансових ресурсів країни між крупними ТНК з обмеженим фінансуванням середнього бізнесу
Якісний розвиток виробництва країни	Занепад галузей економіки, які не є привабливими для ТНК
Посилення ролі держави (країни - базування ТНК) в міжнародному просторі	Вплив ТНК на економічну владу країни